

**СЕКЦІЯ II «НОВА УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА:
ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА Й РОЛЬ ДЕРЖАВИ
В ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ»****СУЧАСНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ
В ПЕДАГОГІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ:
ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ****Бобрицька В. І.,**

професор кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики
історико-філософського факультету
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, доктор
педагогічних наук, професор

Проаналізовано актуальні питання та виокремлено сукупність проблем освітньої політики в умовах сучасного освітнього простору України в контурах педагогічних рефлексій. Визначено, що невід'ємними складниками дослідження освітньої політики в Україні, її концептуалізації і побудови стратегії розвитку мають бути врахування особливостей та закономірностей феноменології сучасної освіти; увага до динаміки освітнього розвитку в контексті взаємодії із політичним форматом суспільного буття, зокрема й постпандемічного стану.

Ключові слова: освітня політика; державна освітня політика; освіта; педагогічні рефлексії.

There has been analysed the educational policy immediate interest issues and allocated the set of the problems being addressed in the conditions of the contemporary educational area of Ukraine in the settings of the pedagogical reflections. There has been highlighted the idea that the indispensable element of investigating the educational policy, its conceptualisation and development strategy construction in Ukraine there should be the consideration of specifics and consistent patterns of the contemporary education phenomenology, educational development progression viewed in the context of its interaction with the community existence political format.

Keywords: the educational policy, educational area, pedagogical reflections, educational development, state educational policy.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Проблемність освітньої сфери країн світу й України, зокрема, є об'єктивним і закономірним наслідком цивілізаційних проблем: за наявності кризових тенденцій у межах соціуму не варто сподіватися на відсутність подібних симптомів на рівні освіти як складової частини суспільства. Проте освіта не приречена на пасивну співучасть у вирішенні суспільних проблем – вона може і мусить бути модернізаційним локомотивом, що забезпечить будь-якій країні реформи і надійні перспективи розвитку на основі виваженої освітньої політики.

Аналіз наукових досліджень. Планування

й упровадження державної освітньої політики є однією з ключових проблем українського державотворення. До зазначеної проблематики звертаються представники різних наук, передусім, освіти /педагогіки, історії, соціальної та політичної філософії тощо. Так, актуальні питання сучасної освітньої політики України досліджувалися представниками наукової школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (далі – НПУ) [2-4; 6; 7; 12]. Зокрема, проблеми становлення поняттєво-категорійного апарату освітньої політики в структурі досліджень феномену сучасної освіти, аксіології освітньої політики й її проблем вивчалися у напрацюваннях авторки цієї статті [1; 5; 13; 14], що й склало підґрунтя для здійснення даної наукової розвідки.

Метою дослідження є аналіз освітньої політики в Україні в контурах педагогічних рефлексій, тобто на основі власних міркувань, спостережень, думок, осмислення того, що відбувається в освітній сфері України. Реалізації визначеної мети сприятиме розв'язання дослідницького завдання, а саме: виокремлення сукупності і визначення динаміки проблем освітньої політики в умовах сучасного освітнього простору в Україні, узагальнення викликів, проблем, перспектив.

Виклад основного матеріалу. Оскільки для освітньої політики характерною ознакою є множинність суб'єктів її здійснення, низка актуальних питань освітньої політики стала предметом пильної уваги педагогічної спільноти. Відтак питання освітньої політики дедалі активніше обговорюються на лише й наукових статтях, але й на шпальтах періодичних педагогічних видань, у виступах можновладців й політиків. І це є на часі, бо основним чинником становлення та розвитку освітньої політики держави є практичні потреби системи освіти. Задоволення цих потреб неможливе без творчого осмислення сукупності проблем освітньої політики в умовах сучасного освітнього простору в Україні, дослідження їх теоретичних та історичних аспектів, засвоєння вітчизняного і світового досвіду розв'язання освітніх проблем в контексті соціоекономічних трансформацій, які натепер обумовлені складнощами постпандемічного етапу та воєнного стану в Україні.

Слід зазначити, що суголосною нашій позиції є визначення В. Гальперіною поняття «освітня політика» як «поля взаємовідносин різних соціальних груп, індивідів щодо використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб в одній із найважливіших сфер суспільного буття – освіті» [6, с. 8]. З огляду на взаємозв'язок і функціональну синхронізацію суспільних і освітніх процесів, цілком визначених контурів набуває теза про взаємозумовленість

проблем сучасної освітньої політики в Україні загальносуспільною буттєвістю, впливом суспільних алгоритмів на освітнє середовище.

У довоєнний час (до 24 лютого 2022 року) було сформульовано низку запитань, на які освітяни хотіли б почути відповідь. Насамперед, чи збігаються інтереси держави і громадянського суспільства стосовно стратегії і тактики розвитку освіти? Чи рядоположні в триаді «суспільство-нація-держава» поняття «освітня політика суспільства», «національна освітня політика», «державна освітня політика»? Чи завжди державна освітня політика є національною за формою і змістом? І чи не позначається це на «реалізації громадянського права на освіту»? Додамо, що сучасні реалії доповнюють цей перелік викликами постпандемічного етапу та воєнного стану в Україні, що обумовили зміну підходів до організації освітнього процесу, оцінювання якості надання освітніх послуг в умовах змішаного навчання, упровадження норм академічної доброчесності при домінуванні дистанційних технологій тощо у закладах загальної середньої, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти тощо. Так, у зв'язку з тим, що під час поширення пандемії COVID-19 заклади освіти у 2019-2020 рр. були закриті у більше ніж 190 країнах, внаслідок чого порушився процес здобуття освіти для більше ніж 1 млрд. здобувачів освіти, ЮНЕСКО під час надзвичайної сесії Глобальної зустрічі з питань освіти (2020 рік) наголосила на нових зобов'язаннях щодо досягнення Четвертої цілі сталого розвитку «Якісна освіта», підкреслюючи необхідність інвестування в інклюзивне і справедливе навчання впродовж життя, посилення глобального співробітництва в галузі освіти, забезпечення всеохоплюючого відновлення освітнього простору [9].

Осмилюючи текст «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» [10] в контексті актуальних викликів та перспектив розвитку освітньої політики у зазначеній галузі звернімо увагу на те, що гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, зумовила значні зміни в сферах освіти і науки завдяки безпрецедентному поширенню інформаційних технологій та різкому зростанню обсягів інформації, що передаються через глобальні комунікаційні системи. Так, доступ до Інтернету, який до цього сприймався здебільшого як джерело ресурсів для навчання, відкрив нові можливості для використання його як інструменту навчання, а не тільки як електронної бібліотеки. Використання дистанційних інноваційних технологій дало змогу також надати нового значення поняттю «залучення здобувача освіти до освітнього процесу», що раніше визначалося здебільшого

його фізичною присутністю на заняттях [10]. Очевидно, осмислення цих змін заслуговують уваги дослідників освітньої політики.

Ми свідомі того, що традиційне розуміння впливу політики як владного інструменту характерне для багатьох національних наукових і освітніх спільнот. Поділяємо думку С. Рябова про те, державна політика (Public Policy) в Україні стосовно функції впливу на освіту має свою специфіку. Так, учений стверджує: «Public Policy розуміють як таку, що спрямована згори донизу – від урядових структур до населення. Таке розуміння заперечує участь громадян і громад у публічному житті, можливість впливати на формування суспільного порядку денного, ідею і практику представництва, національного вибору, відповідальності урядовців тощо... Проблема – як сформувати вгору спрямовану Public Policy?» [11, с. 27].

Нерозв'язаність цього питання породжує низку суперечностей в освітній сфері, що потребує синхронізації зусиль освітнього і державного будівництва, особливо в умовах постпандемічного стану в Україні. Ідеться, передусім, про ресурсні можливості держави досягати відповідних освітніх параметрів, адже кількість людей із завершеною освітою на відповідних рівнях освіти – це лише кількісна, формальна ознака рівня освіченості населення. Важливим є досягнення цілей та пріоритетних заходів, що визначені у Декларації ЮНЕСКО щодо зміцнення системи освітнього простору, серед яких:

1) захист національного та міжнародного фінансування освіти (вказується на важливість підтримки і збільшення внутрішнього фінансування та міжнародної допомоги освіті зараз, оскільки ці інвестиції окупляться та матимуть позитивний вплив на цілі сталого розвитку) [9];

2) безпечне відкриття шкіл (їдеться про безпечне та гігієнічне середовище, наявність шкільного персоналу та спроможність навчальних закладів впроваджувати зміни та виправні заходи, зокрема прискорене навчання та коригування шкільного календаря, навчальної програми та організації класу) [9];

3) інклюзія, рівноправність та гендерна рівність (Посилення готовності, стійкості, включеності та реагування гендерних аспектів освітніх систем буде ключовим для запобігання розширенню нерівності в освіті, забезпечення повернення всіх учнів до школи та освітніх програм, а також негайних та узгоджених дій для запобігання серйозних невдач в освітньому процесі) [9];

4) переосмислення викладання та навчання (надзвичайно важливим є забезпечення підтримки учителям / викладачам, зокрема шляхом постійного професійного розвитку в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, надання більшої

уваги їхньому соціальному та емоційному добробуту, забезпечення соціального діалогу та їхньої активної участі у формуванні відновлення освіти) [9];

5) використання рівноправного зв'язку та технологій для навчання (планується майбутнє на зразок гібридних моделей навчання; важливим є розвиток не лише адекватної інфраструктури, але рівного доступу до Інтернету та оцифрованих навчальних програм, навчання цифровим навичкам для вчителів та студентів та заходи щодо захисту конфіденційності) [9]

Зокрема, матеріальне забезпечення людей із вищою освітою, їх затребуваність на ринку праці є одним із проблемних вузлів вітчизняної освіти. Хоча само по собі фінансування освітньої сфери ще не гарантує максимального ефективних освітніх послуг, проте очевидним є деградація освітнього середовища, що особливо відчутно у вищій школі. Як слушно зазначає В. Кремень, «не створимо конкурентоспроможний освітній простір, що властивий найбільш розвиненим країнам, – втратимо й вищу освіту, оскільки будемо витіснені із власного освітянського ринку, не кажучи вже про те, що не зможемо конкурувати на освітянському ринку інших країн» [8, с. 4]. Так у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [10] ідентифіковано низку викликів, які потребують розв'язання, а саме: 1) формальне застосування анти дискримінаційної політики, що перешкоджає прийняттю рішень здобувачами освіти з видатними досягненнями та додатковій підтримці окремих категорій вступників; 2) невідповідність між запитом суспільства на відносно недорого, але якісну вищу освіту, її ресурсним забезпеченням, недосконалість нормативно-правового регулювання; 3) застарілість та зношеність матеріально-технічної бази, зокрема гуртожитків, нестача або відсутність сучасного лабораторного обладнання для освітнього процесу та наукових досліджень; 4) несистемне сприйняття, недовіра до інституційних механізмів забезпечення якості вищої освіти; 5) поглиблення розриву між науковими дослідженнями та змістом освіти, який часто ґрунтується на застарілій інформації; недостатнє використання потенціалу інтернаціоналізації у вищій освіті [10].

На нашу думку, сучасний підхід до визначення основних стратегічних пріоритетів освітньої політики України передбачає розуміння мети (місії) освіти, яка водночас мусить бути зорієнтована на виконання соціального замовлення суспільства щодо якісного надання освітніх послуг, формування особистості майбутнього громадянина демократичного суспільства, його загальнокультурний розвиток,

конкурентоспроможність і затребуваність на світовому ринку праці [1]. Це уможливить формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудови ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя [2]. І хоча ці складники загальної мети мають різну вагу, ігнорування будь-якого з них перетворить сучасну освіту на відірваний від реального життя абсолютизм, «річ у собі». Адже жодній державі не потрібно мати суто освіченого громадянина без відповідних культурних і моральних якостей, бажання привнести свій внесок у її розбудову і процвітання [13].

З огляду на викладене, нагальним завданням освітньої політики на сучасному етапі розбудови системи освіти в Україні є досягнення якості освіти, її відповідності актуальним і перспективним потребам особи, суспільства, держави. Переконані, що вітчизняна освіта покликана ініціювати новаторські підходи, які б відповідали на виклики постіндустріального суспільства з властивими йому динамікою, інформатизацією, технологізацією, потребою у конкурентоспроможному і мобільному фахівцеві.

Сукупність і динаміка проблем сучасної освітньої політики в Україні, їх осмислення й аналіз дає змогу сформулювати деякі теоретичні узагальнення:

1. Невід'ємними складниками дослідження освітньої політики в Україні, її концептуалізації і побудови стратегії розвитку мають бути врахування особливостей і закономірностей феноменології сучасної освіти, увага до динаміки освітнього розвитку в контексті взаємодії із політичним форматом суспільного буття.

2. Розв'язання проблем освітньої галузі як результат конгруентності освітньої політики потребам особистості, суспільства, держави буде визначатися, з одного боку, мірою усвідомлення політичною елітою інструментально-функціонального покликання, можливостей освіти, а з іншого – активністю соціального інституту освіти.

Формат публікації унеможливує здійснення об'ємного панорамного аналізу актуальних питань освітньої політики в Україні, проте реалізовано спробу їх осмислити на основі власних міркувань, думок і переживань, тобто в контурах педагогічних рефлексій.

Перспективними науковими розвідками є дослідження актуальних проблем освітньої політики в умовах воєнного стану, що наразі переживає Україна.

Джерела:

1. Бобрицька В.І. Аксіологічний дискурс освітньої політики в контексті сучасних суспільних викликів. Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / за ред. В. Андрущенко. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С.143-168.
2. Бобрицька В. І. Освітня політика в умовах формування громадянського суспільства. Восьмі юридичні читання. Правові проблеми взаємодії влади і громадянського суспільства : міжнарод. наук. конф., 10 – 11 жовтня 2012 р. : зб. матеріалів. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С. 227-230.
3. Бобрицька В.І. Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / За ред. В. П. Андрущенко; Авт. кол. : В. П.Андрущенко, Б.І. Андрушин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 272-316.
4. Бобрицька В. І. Освітня політика в педагогічних рефлексіях. Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти : всеукр. наук.-практ. конф., 15 грудня 2010 р. : зб. матеріалів. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. С. 48-50.
5. Бобрицька В.І. Проблема становлення поняттєво-категорійного апарату освітньої політики в структурі досліджень феномену сучасної освіти. Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / За ред. В. П. Андрущенко; Авт. кол. : В. П.Андрущенко, Б.І. Андрушин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. С. 109-143.
6. Гальперіна В. О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук; Інститут вищої освіти НАПН України. К., 2003. 17 с.
7. Освітня політика: філософія, теорія, практика [монографія] / За ред. В. П. Андрущенко; Авт. кол. : В. П.Андрущенко, Б.І. Андрушин, В.І. Бобрицька, Р.М. Вернидуб та ін. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 484 с.
8. Кремень В. Г. Єдність завдань реформування і забезпечення стабільності – запорука розвитку вищої освіти. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи. К., 2000. С. 4-15.
9. Позачергова сесія Глобальної конференції ЮНЕСКО з питань освіти у часи пост-COVID-19: Ухвалено Декларацію щодо зміцнення системи освітнього простору. Опубліковано 23 жовтня 2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/pozachergova-sesiya-globalnoyi-konferenciyi-yunesko-z-pitan-osviti-u-chasi-post-covid-19-uhvaleno-deklaraciyu-shodo-zmicnennya-sistemi-osvitnogo-prostoru>
10. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
11. Рябов С. Г. Політична наука в Україні XXI століття: стан та перспективи розвитку. К. : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. 103 с.
12. Савельєв В. Л. Проблемне поле освітньої політики в Україні. Філософія освіти. 2005. № 2. С. 78-94.
13. Bobrytska V.I. Modern state policy of Ukraine in the area of higher education: peculiarities of normative and legal regulation. Materials of X International Scientific-Practical Conference «Modern European Science». Publishing House «Education and Science» s.r.o. 30.06-07.07.2014. P. 60-63.
14. Bobrytska, V., Luzik, E., Reva, T., Spitsin, Y., & Akmalidina, V. (2020). Involving stakeholders in shaping educational legislation and policy in Ukraine. European Journal of Educational Research. Vol. 9. Iss. 3. P. 1189-1200. (July 2020). <https://doi.org/10.12973/eu-jer.9.3.1189>